

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Художньо-графічний факультет
Кафедра образотворчого мистецтва

М.В. Пономаренко

**Методичні рекомендації
до дисципліни «Спецкурс. Композиція в сучасному мистецтві»
для самостійної роботи здобувачів вищої освіти 1 року навчання
ОС «Магістр» спеціальності 014 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)**

**Художньо-стилістичні особливості створення композиції
«Костюмований портрет»**

*Теоретичні пояснення до самостійної роботи
та виконання практичних завдань*

Одеса – 2021

УДК: 75:7.041.5(072)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою Радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
Протокол № 2 від 07 жовтня 2021 р.

Методичні рекомендації розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри образотворчого мистецтва, протокол № 2 від 07 жовтня 2021 р.

Укладач: **Пономаренко М. В.**, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва

Рецензенти:

Тарасенко О.А. доктор мистецтвознавства, професор кафедри образотворчого мистецтва ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кубриш Н.Р., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки Архітектурно-художнього інституту ОДАБА

Методичні рекомендації містять теоретичну інформацію, що розкриває етапи виконання практичного завдання «Костюмований портрет» в межах дисципліни «Спецкурс. Композиція в сучасному мистецтві» та призначені здобувачам вищої освіти ОС «Магістр» першого року навчання спеціальності 014 «Образотворче мистецтво».

У даних методичних рекомендаціях розкрито особливості типології та іконографії портретних творів; встановлено тематичну та стилістичну відмінність костюмованих портретів, створених художниками різних напрямів: традиційного і модерністського. Ілюстративний додаток демонструє твори світового портретного мистецтва, що надають можливість освоєння кращих традицій живопису та їх уведення до сучасної мистецької практики. Висвітлено зв'язок дисципліни «Спецкурс. Композиція в сучасному мистецтві» з іншими дисциплінами, що важливо для педагогічного спрямування художньої освіти здобувачів.

Відповідальний за випуск:

зав. кафедри образотворчого мистецтва ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
кандидат мистецтвознавства, доцент **Носенко А. І.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
<i>Розділ 1. КОСТЮМОВАНИЙ ПОРТРЕТ В ЖИВОПИСІ.</i>	
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТЕМИ.....	8
1.1. Термінологічні засади.....	8
1.2. Особливості типології та іконографії портретних творів.....	10
1.3. Засоби та прийоми художньої виразності костюмованих портретів, створених художниками традиційного і модерністського напрямів.....	11
 <i>Питання та завдання до розділу.....</i>	 <i>11</i>
<i>Розділ 2. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КОСТЮМОВАНОГО ПОРТРЕТУ: ВІД ІДЕЇ ДО ЗАВЕРШЕНОГО ТВОРУ.....</i>	
2.1. Ідея і тема роботи: опрацювання аналогів.....	16
2.2. Композиційні, світло-тональні та колористичні пошуки.....	16
2.3. Стилїстика твору та техніко-технологічні особливості виконання.....	17
2.4. Виконання картону та композиції на полотні.....	17
 <i>Питання та завдання до розділу.....</i>	 <i>17</i>
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	18
ІЛЮСТРАТИВНИЙ ДОДАТОК.....	19

ВСТУП

Подолання кризи ідентифікації актуалізує відродження гуманістичної направленості сучасного мистецтва України. Важливо, що в мистецтві саме портретний жанр уможлиблює цілісне сприйняття людини та світу. Разом з тим, в освітньому процесі особливе місце належить саме завданням, спрямованим на освоєння особливостей портретного жанру в образотворчому мистецтві. У низці таких дисциплін знаходиться «Спецкурс. Композиція в сучасному мистецтві».

Предметом вивчення спецкурсу є композиція в сучасному образотворчому мистецтві.

Метою викладання навчальної дисципліни «Спецкурс. Композиція у сучасному образотворчому мистецтві» є підготовка фахівців з високим рівнем знань та навичок з теорії та практики композиції в галузі образотворчого мистецтва. Розвиток композиційного мислення є одним з найважливіших складових системи художньо-педагогічної підготовки магістрів – викладачів образотворчого мистецтва, сфера професійної діяльності яких націлена не тільки на викладацьку, але і на культурно-просвітницьку та творчу діяльність в галузі сучасної освіти та мистецтва.

Попередні знання, що є основою для виконання практичних завдань з даної дисципліни, пов'язані з анатомією людини, малюнком, живописом та композицією, історією і теорією мистецтв. Дисципліна посідає важливе місце серед інших фахових предметів мистецького спрямування. Одночасно з вивченням спецкурсу «Композиція в сучасному мистецтві» студенти опановують комплекс фахових навчальних дисциплін теорії та практики образотворчого мистецтва: «Історія та теорія мистецтва», «Теорія та практика живопису», «Теорія та практика малюнку», навчальна (художньо-проектна) практика, що передбачають вирішення різних завдань у царині зображення людини.

Основні завдання, що стоять перед студентом при вивченні дисципліни «Спецкурс. Композиція в сучасному мистецтві» – аналіз стилістики та

тематики костюмованих портретів традиційного та модерного мистецтва; розробка пошукових матеріалів до композиції за темою «Костюмований портрет», створення костюмованого портрету в техніці живопису на полотні.

Робота над композицією «Костюмований портрет» надає ґрунтовну базу знань і навичок, сприяє вільному і більш ефективному розкриттю творчого потенціалу студентів художніх спеціальностей, розвитку їхніх індивідуальних рис на основі засвоєння стилістики та тематики образотворення майстрів портрету.

Унаслідок самостійної роботи над завданням «Костюмований портрет» здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти працюють над опануванням таких компетентностей:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, художньо-педагогічної діяльності та/або у процесі навчання, які зумовлені застосуванням певних теорій, положень, методів і методик, що передбачають дослідження та характеризуються певною невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

ЗК.01. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовою як усно так і письмово.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК.01. Усвідомлювати основні закономірності та проблеми розвитку сучасного зарубіжного та українського образотворчого мистецтва, різних наукових поглядів на його становлення та розвиток, концепцій художнього образу у зарубіжному та українському мистецтвознавстві

СК 02. Здатність розкривати загальну структуру і взаємозв'язок різних видів образотворчого мистецтва, уміти практично виконувати роботу в різних техніках образотворчого мистецтва.

СК 03. Здатність застосовувати сучасні методи дослідження для виконання авторської художньо-творчої роботи.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Статус дисципліни: Обов'язкова	
Модулів – 1	Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Образотворче мистецтво)	Мова навчання: українська	
Змістових модулів – 1		Рік навчання:	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: Аналіз художньо-стилістичного ладу класичного живопису та його порівняння з творами модернізму. Композиційні замальовки, етюди.	Спеціальність: 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)	Семестр:	
Загальна кількість годин – 150		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,3 самостійної роботи студента – 10,1	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	1	
		Лекції	
		- год.	- год.
		Практичні, семінарські	
		28 год.	6 год
		Самостійна робота	
		92 год.	114 год.
Індивідуальні завдання:			
30 год.	30 год.		
Вид підсумкового контролю: залік			

2. Тематики практичних занять

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин	
		Денна	Заочна
МОДУЛЬ 1			
Створення тематичної композиції з зображенням людини у предметно-просторовому середовищі			
Змістовий модуль 1. Тематична композиція «Костюмований портрет»			
1	<u>Тема 1.</u> Створення пошукового матеріалу до тематичної композиції «Костюмований портрет»	10	6
2	<u>Тема 2.</u> Створення тематичної композиції «Костюмований портрет»	18	
	Усього:	28	6

3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин		Форма контролю
		Денна	Заочна	
МОДУЛЬ 1				
Створення тематичної композиції з зображенням людини у предметно-просторовому середовищі				
Змістовий модуль 1. <u>Тематична композиція «Костюмований портрет»</u>				
1	Тема 1. Створення пошукового матеріалу до тематичної композиції «Костюмований портрет»	40	44	Поточна перевірка якості виконання завдань, семестровий перегляд робіт
2	Тема 2. Створення тематичної композиції «Костюмований портрет»	52	70	Поточна перевірка якості виконання завдань, семестровий перегляд робіт
	Усього:	92	114	

4. Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)

№ з/п	Завдання	Кількість годин	
		Денна	Заочна
МОДУЛЬ 1			
Створення тематичної композиції з зображенням людини у предметно-просторовому середовищі			
Змістовий модуль 1. <u>Тематична композиція «Костюмований портрет»</u>			
1	Аналіз тематичної композиції «Костюмований портрет».	30	30
2	Разом:	30	30

Розділ 1.

КОСТЮМОВАНИЙ ПОРТРЕТ В ЖИВОПИСІ. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТЕМИ

1.1. Термінологічні засади

Звернення до теми костюмованого портрету потребує залучення професійної мистецтвознавчої лексики, яка розкриє сутність цього напрямку у портретному жанрі.

Одне з найбільш влучних потрактувань поняття «**портрет**» запропоноване мистецтвознавцем В. Г. Власовим, який визначає його як «жанр образотворчого мистецтва, предметом якого є зображення конкретної людини» [8, с. 612]. За думкою дослідника, портрет, на відміну від споріднених жанрів (зображення алегоричних фігур, міфологічних персонажів, ідеалізованих образів), передбачає індивідуальну схожість [8]. Вчений стверджує, що в класичному мистецтві задачі документального відтворення існують цілісно та органічно сплавлені в одному образі. Він вважає, що відповідно до закономірностей творчого мислення, фактологічний зміст перетворюється в художній. Цей процес відбиває перехід від зображення матеріальної дійсності до вираження духовної реальності, що пояснює різноманіття жанрових різновидів портретного мистецтва [8, с. 614].

Однією з головних ознак творів портретного жанру є **портретна схожість** [6, с. 234]. Вона трактується як відображення у творі мистецтва істотних рис оригіналу при відсутності рис з ним не сумісних. Переконливість художнього образу в портреті утворена відповідністю зовнішності внутрішньому духовному стану, настрою, характеру моделі. Інколи художник переносить свої індивідуальні риси на зображення моделі, тому автопортретність стає якістю його портретної творчості [6, с. 66].

Головним змістовним компонентом портрета є **художній образ**. Твір, в якому зображена людина, але немає художнього образу, портретом вважатися не може. Сучасний український мистецтвознавець А. А. Тарасенко визначає художній образ як «результат сходження від одиничного явища до типового, ідеального» [15, с. 17]. Ю. Н. Герчук трактує це поняття в образотворчому мистецтві як форму відтворення об'єктивної дійсності в картині з позицій певного естетичного ідеалу [9, с. 15].

Важлива роль у формуванні образного та стилістичного ладу композиції портрету належить костюму. **Костюмований портрет** являє нам людину у вигляді *алегоричного, міфологічного, історичного, театрального або літературного* персонажа. Часто одяг має характер фантазійних костюмів, змальованих за уявою художника. До костюмованих портретів також відносяться твори портретного жанру, на яких зображені моделі у національному вбранні.

Дисципліна «Композиція в сучасному мистецтві» починається з розуміння терміна «композиція». Низка мистецтвознавчих джерел визначає композицію як побудову художнього твору, обумовлену специфікою вида мистецтва, змістом, призначенням та задумом художника. «Слово композиція походить від лат. «compositio» (зіставлення, складання, з'єднання частин, зведення їх до порядку)» [2]. Згідно В. Фаворському «композиція – це з'єднання різночасного і різнопросторового в одному зображенні» [17, с. 77]. Н. Волков пояснює композицію як «замкнену структуру з фіксованими елементами, пов'язаними єдністю змісту» [7, с. 27]. Для В. Кандинського «композиція – твір, створений за законами гармонії» [11, с. 50].

Розповсюджено також розуміння термину, як певного порядку розташування предметів (постатей) на зображальній площині. Це тлумачення пов'язане з такими формоутворюючими складовими композиції, як зіставлення, поєднання та складання частин в ціле. Більш доцільно таке розуміння відносити до терміну «конструкція», яка «не може надати нам

можливість сприймати та відтворювати простір на відміну від композиції» [17, с. 85]. Схожі судження зустрічаються у М. Волкова, який розкриває конструкцію як «тип структури з особливим характером зв'язків між його компонентами» та звертає увагу на те, що «структура може бути композиційно пустою» [7, с. 22].

В мистецтвознавчому термінологічному словнику «Аполон» надане наступне тлумачення: «композиція – побудова художнього твору, що обумовлена специфікою виду мистецтва, змістом, призначенням твору та задумом художника» [1, с. 269].

1.2. Особливості типології та іконографії портретних творів

Типологія творів портретного жанра визначає їх композиційні особливості. Задум мистця знаходить втілення в портретному образі за допомогою певних композиційних схем, які з часом склалися в сталу іконографічну систему.

Типологія портрету – це класифікація творів за суттєвими загальними ознаками композиції: портрет у профіль, анфас, в 3/4, оглавний, оплечний, погрудний, поясний, поколінний, на повен зріст; автопортрет, жіночий, чоловічий, дитячий, родинний, подвійний, двохфігурний, груповий.

Іконографія портрету – це стійка система зображення моделі у просторі за певними традиціями, що склалися століттями, для якої характерно створення художніх форм із сталим значенням. Окремі атрибути в портреті мають змістове та символічне наповнення, що особливо виразно проявляється в парадному портреті. Аналіз та вивчення іконографії портрету – це, перш за все, аналіз особливостей зображення форми у просторі. Іконографію визначають наступні ознаки: повторюваність характерних рис та збереження смислового змісту при повтореннях. Іконографічний тип фіксує не тільки зовнішні характерні та впізнавані риси, атрибути персонажу, але й особливості його образу, внутрішнього світу, повідомляючи про значення зображеної особистості в певному історичному періоді та культурі.

Спираючись на реальний вигляд, іконографія ідеалізує образ, формує різні типи його зображення. Наприклад, традиційна іконографія парних портретів, що презентують подружжя – два окремих полотна, на одному з яких зображено в три чверті або у профіль чоловіка, на другому так само жінку (іл. 1, 2). Іконографія світського парадного портрета в українському живописі починається з композиційних схем сарматського портрету й української парсуни, що уславляли гетьманів, отаманів і козацьку старшину (іл. 3 – 6) та має чимало спільних рис з європейським портретом XVI – XVII ст. (іл. 7 – 10).

Іконографія і типологія костюмованого портрету досить різноманітна. Століттями в мистецтві складався певний порядок композиційної побудови творів. Кожна епоха мала свої вподобання. Середньовіччя затвердило «ярусну» композицію, Ренесанс – композицію перехресної симетрії, Бароко – схеми овалу та спіралі, класицизм – пірамідальну композицію. Композиція портрету напряму залежить від його типу, виду та призначення.

1.3. Засоби та прийоми художньої виразності костюмованих портретів, створених художниками традиційного і модерністського напрямів

Стилістика портрету в живописі визначається за низкою формотворчих ознак композиції твору: розмір та формат полотна, техніко-технологічні особливості виконання, колористичний та тональний лад, організація простору, використання прийомів стилізації, тощо. Образотворча мова художника-портретиста може бути проаналізована в межах двох основних мистецьких концепцій, розкритих Б. Р. Віппером: традиційної, що базується на засадах школи старих майстрів та модерністської, котра виникла в кінці XIX століття.

Створення художньо-стилістичного ладу портрета **починається з розміру та формату полотна**. Важливість цих компонентів усвідомлена художниками-портретистами різних часів та стилістичних напрямів.

Традиційно композиція портрета вирішується в прямокутному форматі. Але в історії портретного живопису чимало прикладів, створених у колі, овалі, квадраті, або в композиції арки, де верхня частина прямокутника – це півколо чи півовал. До наших часів збереглися портрети, виконані у таких форматах, котрі були створені у Давньоримській період, епоху Ренесансу (особливо часто тондо використовували художники Кватроченто), Класицизму та Романтизму (іл. 10 – 20).

Наочним прикладом класичної образотворчої системи є портрети родини Рів'єр, виконаних художником-академістом Жаном Огюстом Домініком Енгром: «Портрет мадам Рів'єр» (1806 р.) – овал, що вписаний у прямокутник, «Портрет мадмуазель Рів'єр» (1806 р.) – композиція арки, що вписана у прямокутник, «Портрет месьє Рів'єр» (1805 р.) – прямокутник (іл. 21 – 23). Роль формату у створенні образного змісту вказаних портретів підкреслює М. Алпатов, який вказує, що «для виділення жіночної м'якості абрисів мадам Рів'єр, Енгр представив її в овальному обрамленні і, навпаки, заключив портрет її чоловіка у прямокутник, з яким краще в'яжеться увесь незграбний і навіть колючий силует його постаті» [3, с. 101].

Розмір та формат полотна часто ставали нивою для експерименту у світовому модерністському мистецтві портрету. На початку ХХ століття до овалу звертаються французькі кубісти, мистці Модерну та авангардних напрямків (іл. 24 – 26).

Тенденція використання фігурних полотен нестандартної непрямокутної форми активізувалася на початку 1960-х років і пов'язана з такими мистецькими течіями Європи та Америки як геометрична абстракція, мінімалізм, “hard-edge”. Але такі твори за межами фігуративного мистецтва і не мають жанрових ознак (іл. 27 – 29).

Важливу роль у створенні портретного образу мають **техніко-технологічні особливості виконання** твору, до яких відноситься перший етап підготовки полотна – його проклеювання, ґрунтування та покриття імприматурою. У відповідності до творчого задуму художника ґрунт може

бути білим або покритим кольоровою імприматурою. Відомо, що у XII – XIV століттях білий ґрунт часто покривали золотом. В сучасному українському станковому живописі також зустрічається використання поталі та золотої акрилової фарби, як імітації сусального золота (іл. 30 – 32). Кольорове тонування поверхні полотен було традиційним методом старих майстрів. Колір обирали в залежності від теми та малярських завдань; він залишається ознакою живопису багатьох художників та окремих мистецьких шкіл. Так, Веронезе використовував холодні перлинно-сірі імприматури, Тіціан надавав перевагу прозорим червоним, Тінторетто – сірим та темно-брунатним, Рубенс працював на темно-сірих імприматурах, крізь які просвічував білий ґрунт» [12].

Основними матеріалами станкового живопису є темперні, акрилові та олійні фарби. Традиційні техніки для олійного малярства – лесирування та *alla prima*. Для композицій, створених майстрами портретного живопису, характерне багатство поєднань різних технічних прийомів в одній картині. Але з останньої третини XIX століття – часу змін мистецьких концепцій (класичної на модерністську), техніка та технологія живопису поступово втрачають свою важливу роль. З розвитком імпресіонізму значення кольорових ґрунтів, імприматур та багатшарових лесирувань нівелюється. Натомість з'являється техніка *alla prima* та роздільний мазок.

Багатовекторність сучасного мистецтва станкового портрету в українському живописі обумовила використання різних технік та їх поєднання.

Одними з головних художніх засобів живопису є колір і тон. **Колористичний і тональний лад** визначає зміст та образну структуру портрета – розкриває характер та емоційний стан зображеної моделі; викликає складні асоціації, що пов'язані із сприйняттям кольору та його символічним значенням. Портрети, створені старими майстрами, мають глибокий, насичений та контрастний тонально-колористичний лад, що, у більшості випадків, обумовлено виконанням живопису на імприматурі.

Докорінні зміни колористичної та тональної структури картин відбулися з появою імпресіонізму. Загальний колорит полотна став більш світлим та кольоровим. Важливість світла підсилилася завдяки живопису просто неба. В пленерних портретах активізуються кольорові рефлекси та акцентується роль компліментарних кольорів. Надалі їх малярські інтерпретації стають однією з програмних задач модернізму в світовому мистецтві.

Сучасні українські портретисти спираються на досягнення світового портретного живопису, переосмислюють їх та вводять в свою малярську практику.

Організація простору – важливий етап створення композиції портрету. Простір дальнього плану в портреті слугує тлом для зображення моделі. Вважається, що тло в картині повинно повторювати абриси фігурної композиції, слугувати їй акомпанементом. Протиставленням є прийом, заснований не на повторенні цих співвідношень, а на контрасті. Так, всупереч зовнішньому спокою героя портрета, тло может звучати гостро й драматично, оголюючи скриті пристрасті, конфлікт та сум'яття.

Невід'ємними категоріями просторової структури картини є обрій, точка зору, перспектива – лінійна, зворотня, повітряна, сферична.

Переважно, простір будується за двома стилістичними напрямками: об'ємно-пластичним, який передбачає зображення глибини простору та декоративно-площинним, в якому превалюють прийоми стилізації. Варіативність рішень простору обумовлена задачами художника, типологією портрета та художнім образом.

В портретах з об'ємно-пластичним рішенням простору модель часто зображується в інтер'єрі або пейзажі, часто вони суміщуються уведенням мотиву відкритого вікна або дверей; використовуються перспективні ефекти, утворені завдяки лінійній та світло-повітряній перспективі.

Декоративно-площинне трактування простору передбачає сплюснення тла та уведення до композиції орнаментальних мотивів, звернення до методів «некласичної» перспективи – використання багатьох точок зору і ракурсів.

Площинне тло має символічне значення; рух в такому портреті можливий за двома напрямками: вправо-вліво, вгору-вниз.

Зображення орнаментальних мотивів є характерною рисою художньо-стилістичного ладу костюмованих портретів. У багатьох подібних творах орнамент являється елементом костюму або тла. Візерунок, побудований на ритмічному чергуванні елементів, які композиційно створюють орнаментальний ряд [14, с. 133]. Його виразні можливості у створенні портретного образу містяться у символіці, що первинно пов'язана з сакральним мистецтвом та у підсиленні декоративного ладу композиції.

Питання та завдання до розділу

1. Що таке іконографія портрету?
2. Що таке типологія портрету?
3. Визначте художньо-стилістичні особливості костюмованого портрету.
4. Порівняйте портрет-картину та портрет-етюд.
5. Розкрийте зв'язок художньо-стилістичного та образного ладу в портретному живописі.
6. Поясніть, яка роль відведена простору в композиції портрету.
7. Наведіть приклади костюмованого портрета у світовому та українському живописі.

Розділ 2.

ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КОСТЮМОВАНОГО ПОРТРЕТУ: ВІД ІДЕЇ ДО ЗАВЕРШЕНОГО ТВОРУ

2.1. Ідея і тема роботи: опрацювання аналогів

Створення будь-якого костюмованого портрету починається з ідеї та звернення до аналогів – вивчення творів видатних мистців за схожою темою. Взірці костюмованого портрету, як різновиду портретного жанру, відомі в класичному та модерністському мистецтві. Аналіз художньо-стилістичного й образного ладу творів за темою надасть можливість осмислити особливості двох різних образотворчих систем: традиційної та альтернативної, з метою переосмислення їх пластичної мови та тематики.

2.2. Композиційні, світло-тональні та колористичні пошуки

Побудова композиції портретних творів в живописі у відповідності до ідеї, образної структури та настрою твору передбачає рішення таких первинних задач: композиційне рішення (осмислення традиційної іконографії та оновлених композиційних схем), в якому знайдено співвідношення постаті та простору, характер костюма і атрибутів; світлотональний та колористичний лад, що «розкривають» образ, емоційний настрій та психологію героя портрета.

2.3. Стилїстика твору та техніко-технологічні особливості виконання

Орієнтація на класичний живопис передбачає звернення до традиційного техніко-технологічного досвіду в малярстві: використання кольорових імприматур, техніки лесування, підмальовка, гризайлі, таких прийомів, як к'яроскуро, тенєброзо, сфумато, тощо. Характерне звернення до алегорії, біблійських та міфологічних сюжетів, як методу створення образного ладу, знайшло втілення в костюмованих портретах видатних майстрів живопису (іл. 33 – 35).

Кінець XIX – початок XX ст. актуалізує театральне мистецтво, а разом з ним – тему маскараду, костюмованих балів та перевтілень в портретному живописі (іл. 36 – 43). У цей період до виконання сценографії балетів, опер, вистав, до створення декорацій, ескізів костюмів та гриму долучались художники-живописці, що знайшло прояв і в їх портретній творчості. Тому, тематична спрямованість таких творів найчастіше – зображення акторів, оперних співаків у костюмах героїв, роль яких вони виконували (іл. 44, 45). Пластична мова різних напрямів модернізму найчастіше базується на прийомі стилізації, уведенні до олійного живопису інших матеріалів, залученні колажу, експерименту в зображенні форми у просторі, прийомі стилізації. Ця тенденція повертається в українське мистецтво портрету в останній третині XX ст. (іл. 46, 47).

2.4. Виконання картону та композиції на полотні

Останніми етапами у створенні костюмованого портрету є виконання картону композиції в натуральний розмір полотна та виконання самого твору на полотні. Послідовність етапів виконання роботи надана на прикладі твору «Портрет Лесі Українки», виконаного магістранткою Христиною Мироненко у 2021 році (іл. 48 – 57).

Питання та завдання до розділу

1. Оберіть тему для створення костюмованого портрету та опрацюйте аналоги.
2. Створіть низку графічних та кольорових пошуків за темою.
3. Визначте формотворчі та стилістичні особливості свого твору з огляду на традиційну або модерністичну парадігму мистецтва.
4. Розкрийте зв'язок художньо-стилістичного та образного ладу в костюмованому портреті.
5. Створіть картон до композиції та виконайте твір на полотні.

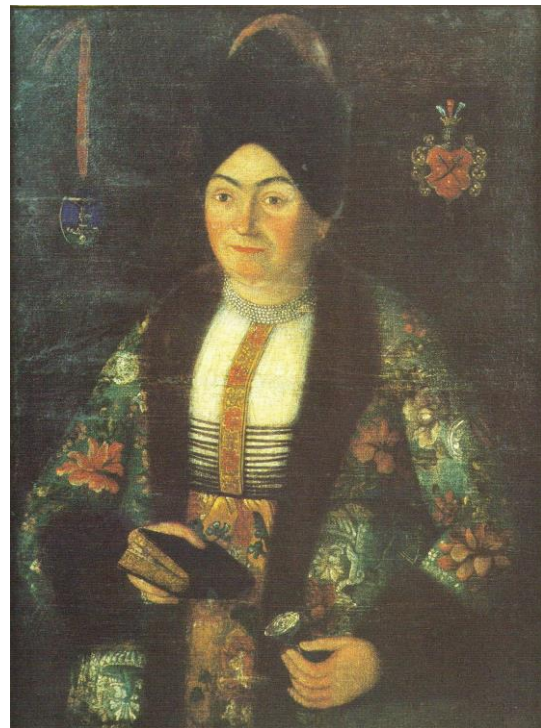
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аполлон. Изобразительное и декоративное искусство. Архитектура. Терминологический словарь. Москва: Єлліс Лак, 1997. 736 с.
2. Алпатов М.В. Композиция в живописи. М.–Л.: Искусство, 1940. 128 с.
3. Алпатов М.В. Очерки по истории портрета. М.: Искусство, 1937. 60 с.
4. Андроникова М.И. Портрет. От наскальных рисунков до звукового фильма. М.: Искусство, 1980. 424 с.
5. Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII–XVIII вв. Л.: Искусство, 1981. 256 с.
6. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. М.: АСТ – ПРЕСС КНИГА, 2004. 368 с.
7. Волков Н.Н. Композиция в живописи. М.: Искусство, 1977. 263 с.
8. Власов В. Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. / В. Власов. СПб.: Азбука-классика, 2004 – 2010.
9. Герчук Ю. Живые вещи. М.: Советский художник, 1977. 144 с.
10. Грабарь И. Э. Композиция в живописи. М. – Л.: Искусство, 1940. 132 с.
11. Кандинский В. В. Точка и линия на плоскости. СПб.: Азбука-классика, 2004. 63 с.
12. Киплик Д. И. Техника живописи. М. – Л.: Искусство, 2002. 357 с.
13. Рубан В.В. Український портретний живопис другої половини ХІХ — початку ХХ століття. К.: Наукова думка. 1986. 223 с.
14. Пасічний А. М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2008. 216 с.
15. Тарасенко А. А. Порталы мифа. Изобразительное искусство Одессы второй половины ХХ – начала ХХІ века. Одесса: 2014. 272 с.
16. Тарасенко О.А. Метаморфозы портрета и маски в зеркале истории. Восток-Запад: культура и цивилизация. Одесса: 2004. С. 352 — 379.
17. Фаворский В.А. Литературно-теоретическое наследие. Москва: Советский художник. 1988. 588 с., ил.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ ДОДАТОК

Іл. 1. П'єро делла Франческа. Урбінський диптих: Портрет Федеріго да Монтефельтро і його дружини Баттісти Сфорца. 1465 – 1472 рр.

Іл. 2. Невідомий художник. Портрет Семена Івановича Сулими та його дружини Параски Василівни Сулими. 1750-ті рр.

Іл. 3. Сарматський портрет. 1730-х рр.

Іл. 4. Портрет Криштофа Збарзького. 1627.

Іл. 5. Ієромонах Самуїл.
Портрет Д. І. Долгорукого. 1769.

Іл. 6. Боровиковський В.Л.
Портрет П. Я. Руденка. 1880-ті рр.

Іл. 7. Антоніс Ван Дейк.
Портрет сера Томаса Вортона. 1639.

Іл. 8. Франс Халс.
Портрет Виллема ван Хейтхейссена. 1625.

Іл. 9. Джошуа Рейнолдс.
Портрет Джоржа Таунсенда, лорда Феррерса. 1750-і рр.

Лл. 10. Тондо з портретами двох братів.
II ст. н.е.

Лл. 11. Сафо. Фреска з Помпей.
I ст. н.е.

Лл. 12. Пано з родини Септимія Севера.
Близько 2000 рр. н.е.

Іл. 13. Сандро Боттічеллі. Мадонна Магніфікат. Близько 1483 рр.

Іл. 14. Рафаель Санті. Мадонна в кріслі. 1514.

Ил. 15. Лукас Кранах. Портрет Катарини фон Бора.

Ил. 16. Карл Блюллов. Автопортрет.
1833 .

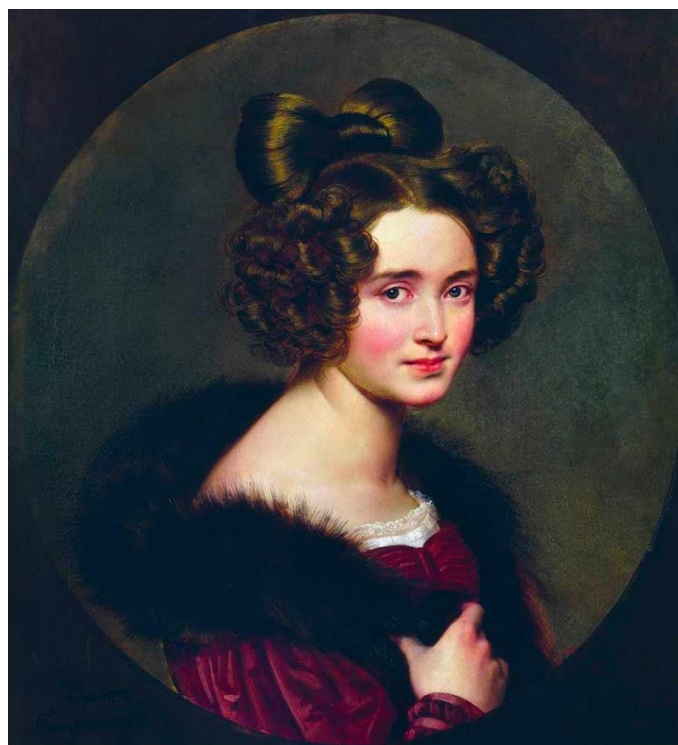
Ил. 17. Карл Блюллов. Автопортрет.
1848.

Іл. 18. Орест Кіпренський.
Портрет В.А. Жуковського. 1816.

Іл. 19. Орест Кіпренський.
Портрет А.Ф. Шишмарьова. 1826.

Іл. 20. Орест Кіпренський. Портрет О.О. Рюміної. 1826.

Іл. 21. Жан Огюст Домінік Енгр.
Портрет мадам Рівьєр. 1806.

Іл. 22. Жан Огюст Домінік Енгр.
Портрет мадмуазель Кароліни Рівьєр. 1806.

Іл. 23. Жан Огюст Домінік Енгр. Портрет месье Філібера Рівьєра. 1804 – 1805 рр.

Іл. 24. Пабло Пікассо. Жінка з мандolinoю. 1910.

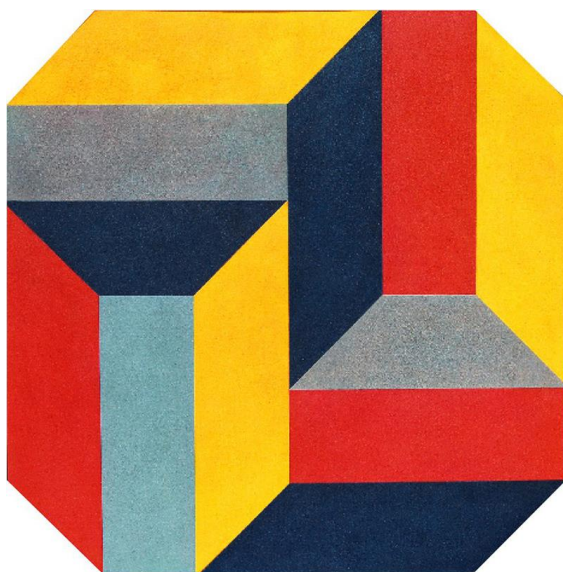
Іл. 25. Валентин Серов.
Портрет О.С.Карзинкіної. 1906.

Іл. 26. Валентин Серов.
Портрет О.П. Олив. 1909.

Іл. 27. Кеннет Ноланд. Композиція з використанням полотен нестандартних форматів.

Іл. 28. Кеннет Ноланд. Композиція з використанням полотен нестандартних форматів.

Іл. 29. Виставка творів Кеннета Ноланда.

Іл. 30. К. Лизогуб. Омут. 2019.

Іл. 31. А. Роговий. Осінь. 2019.

Іл. 32. М.В. Пономаренко. Портрет доктора мистецтвознавства О. А. Тарасенко. 2021.

Іл. 33. Тіціан. Флора. 1515.

Іл. 34. Рембрандт ван Рейн. Флора. 1634.

Іл. 35. Рембрандт ван Рейн. Мінерва. 1635.

Іл. 36. Б. Кустодієв.
Діти в маскарадних костюмах. 1909.

Іл. 37. К. Сомов. Лист кохання. 1911 – 1912.

Іл. 38. З. Серебрякова.
Автопортрет в костюмі П'єро. 1911.

Іл. 39. Шухаєв В., Яковлев А. Автопортрети
в костюмах Арлекіна та П'єро. 1914.

Іл. 40. Густав Клімт.
Портрет Емілії Флегге. 1902.

Іл. 41. Ф. Кричевський.
Портрет Л.Я. Старицької. 1914.

Іл. 42. Густав Клімт.
Портрет Аделі Блох-Бауер. 1907.

Іл. 43. А. Лентулов. Автопортрет. 1915.

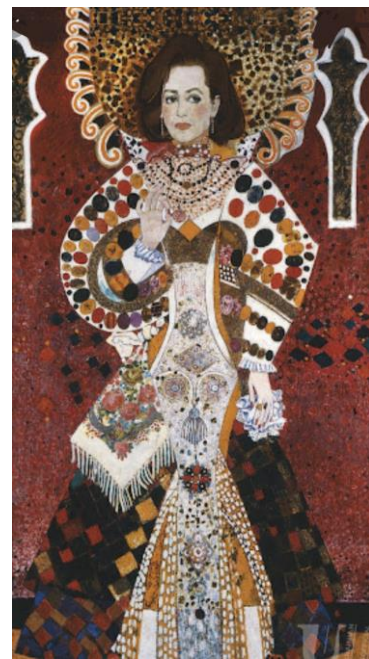
Іл. 44. О. Головін. Портрет Ф. Шаляпіна
В ролі Б. Годунова. 1912.

Іл. 45. М. Врубель.
Портрет Н.І. Забели-Врубель
у ролі Волхови. 1898.

Іл. 46. В. Зарецький. Портрет Р. Недашківської
у ролі Катерини Білокур. 1989. Тетяни Цимбал.

Іл. 47. В. Зарецький. Портрет

іл. 48

іл. 49

іл. 50

іл. 51

Іл. 48 – 51. Х. Мироненко. Керівник: канд. мист. Пономаренко М.В. Графічні пошуки композиційного та світлотонального рішення портрету.

іл. 52

іл. 53

іл. 54

іл. 55

Іл. 52 – 55. Х. Мироненко. Керівник: канд. мист. Пономаренко М.В.
Кольорові пошуки до портрету Лесі Українки.

іл. 56.

іл. 57.

Іл. 56. Х. Мироненко. Керівник: канд. мист. Пономаренко М.В. Картон до твору «Портрет Лесі Українки». Папір, вугілля. 120 x 80 см. 2021 р.

Іл. 57. Х. Мироненко. Керівник: канд. мист. Пономаренко М.В. «Портрет Лесі Українки». Полотно, олія. 120 x 80 см. 2021 р.